YOSHLARNING OTA-ONALIK ROLIGA PSIXOLOGIK TAYYORLIGINI TADQIQ QILISH METODOLOGIYASI VA METODLARI

M.I.Niyazmetova[1]

1. "O'zbek tili va adabiyoti. Tillar" kafedrasi mudiri, psixol.f.f.d., PhD Urganch davlat tibbiyot instituti

Mas'ul muallif: Niyazmetova Munira Ibragimovna, "O'zbek tili va adabiyoti. Tillar" kafedrasi mudiri, psixol.f.f.d., PhD Urganch davlat tibbiyot instituti.

e-mail: m.niyazmetova@mail.ru

Received: 17 Oktabr 2026
Accepted: 22 Oktabr 2026
Published: 27 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Niyazmetova, M. I. YOSHLARNING OTA-ONALIK ROLIGA PSIXOLOGIK TAYYORLIGINI TADQIQ QILISH METODOLOGIYASI VA METODLARI / M. I. Niyazmetova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 395–399.

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlarning ota-onalik rolini bajarishga psixologik tayyorgarligini o‘rganishning nazariy-metodologik asoslari, diagnostik imkoniyatlari hamda amaliy tadqiqotlarda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan psixodiagnostik va psixologik metodlar tizimli ravishda yoritiladi. Zamonaviy jamiyatda oila institutining mazmuni, oilaviy qadriyatlar, gender rollari va ota-onalik haqidagi tasavvurlarning o‘zgarib borishi yoshlarni oilaviy hayotga psixologik jihatdan tayyorlash masalasini yanada dolzarb qilmoqda. Ota-onalikka tayyorlik faqat farzand ko‘rishga bo‘lgan istak yoki biologik imkoniyat bilan belgilanmay, balki shaxsning emotsional yetukligi, kognitiv tayyorgarligi, mas’uliyatni qabul qilishi, oilaviy va ijtimoiy rollarni anglash darajasi, muloqot kompetensiyasi hamda real tarbiyaviy vaziyatlarda tegishli xulq-atvorni namoyon eta olish qobiliyatini ham qamrab oluvchi murakkab psixologik hodisa sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqotda ota-onalikka tayyorlikni baholashga xizmat qiluvchi so‘rovnoma va anketa usullari, chuqurlashtirilgan intervyu, fokus-guruh, maxsus psixodiagnostik metodikalar, proyektiv testlar, emotsional holatni aniqlash vositalari, simulyatsion va rolli o‘yinlar hamda virtual reallik texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tizimlashtiriladi. Bunday kompleks yondashuv ota-onalikka tayyorlikning nafaqat tashqi va miqdoriy, balki ichki motivatsion, emotsional va shaxsiy jihatlarini ham aniqlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: ota-onalikka psixologik tayyorlik, oilaviy qadriyatlar, emotsional intellekt, psixodiagnostika metodlari, proyektiv metodikalar, fokus-guruhlar, intervyu, simulyatsiya, VR-simulyatsiya, oilaviy hayotga tayyorgarlik.

МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ МОЛОДЁЖИ К РОДИТЕЛЬСКОЙ РОЛИ

Аннотация. В данной статье систематически рассматриваются теоретико-методологические основы изучения психологической готовности молодёжи к выполнению родительской роли, диагностические возможности, а также комплекс психодиагностических и психологических методов, которые могут применяться в практических исследованиях. В современном обществе трансформация института семьи, семейных ценностей, гендерных ролей и представлений о родительстве делает проблему психологической подготовки молодёжи к семейной жизни ещё более актуальной. Готовность к родительству определяется не только желанием иметь детей или биологическими возможностями, но и рассматривается как сложный психологический феномен, включающий эмоциональную зрелость личности, когнитивную подготовленность, принятие ответственности, уровень осознания семейных и социальных ролей, коммуникативную компетентность, а также способность демонстрировать соответствующее поведение в реальных воспитательных ситуациях. С этой точки зрения в исследовании систематизируются возможности применения опросников и анкетирования, углублённого интервью, фокус-групп, специальных психодиагностических методик, проективных тестов, инструментов оценки эмоционального состояния, симуляционных и ролевых игр, а также технологий виртуальной реальности для оценки готовности к родительству. Такой комплексный подход позволяет выявить не только внешние и количественные показатели готовности к родительству, но и её внутренние мотивационные, эмоциональные и личностные аспекты.

Ключевые слова: психологическая готовность к родительству, семейные ценности, эмоциональный интеллект, методы психодиагностики, проективные методики, фокус-группы, интервью, симуляция, VR-симуляция, подготовка к семейной жизни.

METHODOLOGY AND METHODS FOR INVESTIGATING YOUNG PEOPLE'S PSYCHOLOGICAL READINESS FOR PARENTHOOD

Abstract. This article systematically examines the theoretical and methodological foundations for studying young people's psychological readiness to assume the parental role, the available diagnostic approaches, and a range of psychodiagnostic and

psychological methods that can be applied in empirical research. In contemporary society, ongoing transformations in the institution of the family, family values, gender roles, and perceptions of parenthood have made the psychological preparation of young people for family life an increasingly relevant issue. Readiness for parenthood is determined not merely by the desire to have children or biological capacity but is regarded as a complex psychological phenomenon encompassing emotional maturity, cognitive preparedness, acceptance of responsibility, awareness of family and social roles, communicative competence, and the ability to demonstrate appropriate behaviour in real-life child-rearing situations. From this perspective, the article systematizes the potential applications of questionnaires and surveys, in-depth interviews, focus groups, specialized psychodiagnostic instruments, projective tests, emotional assessment tools, simulation-based and role-playing activities, and virtual reality technologies for evaluating psychological readiness for parenthood. Such a comprehensive approach makes it possible to identify not only the observable and quantitative indicators of readiness for parenthood but also its underlying motivational, emotional, and personality-related dimensions.

Keywords: psychological readiness for parenthood, family values, emotional intelligence, psychodiagnostic methods, projective techniques, focus groups, interviews, simulation, VR simulation, preparation for family life.

Kirish. Yoshlarning ota-onalik roliga psixologik tayyorligini o‘rganish zamonaviy psixologiya fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Jamiyatning jadal rivojlanishi, ijtimoiy-demografik jarayonlarning o‘zgarishi, oilaviy qadriyatlarning transformatsiyalanishi va yoshlarning hayot tarzidagi yangilanishlar oila institutining mazmuniga ham bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli yoshlarning kelajakdagi ota-onalik rolini qanday tasavvur qilishi, mazkur rolni qabul qilish darajasi, unga bog‘liq mas’uliyatni qay darajada anglashlari va real oilaviy vaziyatlarga psixologik jihatdan tayyorligi masalalarini ilmiy jihatdan tadqiq etish muhim ahamiyatga ega.

Ota-onalik roliga psixologik tayyorgarlikni o‘rganish, bir tomondan, yoshlarning oilaviy hayotga moslashish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, kelgusida farzand tarbiyasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan psixologik qiyinchiliklarning oldini olish imkonini beradi. Ota-onalik mas’uliyatini ongli ravishda qabul qilish, farzandning emotsional va psixologik ehtiyojlarini tushunish, tarbiyaviy vaziyatlarda konstruktiv qaror qabul qilish, stress va nizolarni boshqarish kabi ko‘nikmalar ota-onalikning psixologik tayyorgarligini belgilovchi muhim ko‘rsatkichlardir.

Mazkur muammoning dolzarbligi bir qator ijtimoiy va demografik omillar bilan belgilanadi. Jumladan, ayrim jamiyatlarda oila qurish va birinchi farzandni dunyoga keltirish yoshining kechikishi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorgarligi masalasini qayta ko‘rib chiqishni talab qilmoqda. Bunga parallel ravishda oilaviy qadriyatlarning o‘zgarishi, an’anaviy ota-onalik modellarining transformatsiyasi hamda ota-onalik vazifalarini bajarish bo‘yicha amaliy bilimlarning yetarli emasligi kuzatilishi mumkin. Oilalarda farzandlar sonining kamayishi ham yoshlarning kichik yoshdagi bolalarni parvarish qilish bo‘yicha bevosita tajribasini cheklashi mumkin. Natijada ayrim yoshlar ota-onalik roliga kirishganida bola parvarishi, emotsional muloqot va tarbiyaviy qarorlar bilan bog‘liq vaziyatlarga ilk bor real hayot sharoitida duch keladilar. Shu bois ta’lim va tarbiya tizimida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qaratilgan zamonaviy psixologik-pedagogik dasturlarni ishlab chiqish va joriy etish zarurati yuzaga keladi.

Metodologiya. Ota-onalikka tayyorlik masalasi bir qator tadqiqotchilar tomonidan turli nazariy pozitsiyalardan o‘rganilgan. Jumladan, J. Belsky ota-onalik xulq-atvorining shakllanishini shaxsiy psixologik resurslar, bolaning individual xususiyatlari va ijtimoiy kontekst bilan bog‘liq murakkab jarayon sifatida talqin etadi [1]. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, ota-onalikning psixologik tayyorgarligi faqat nazariy bilimlar mavjudligi bilan emas, balki ushbu bilimlarni real tarbiyaviy vaziyatlarda qo‘llay olish, mas’uliyatni qabul qilish va o‘z xulq-atvorini boshqarish qobiliyati bilan ham belgilanadi.

S. Baron-Cohenning qarashlarida ayollar va erkaklar o‘rtasidagi ayrim kognitiv va emotsional xususiyatlarning farqlanishi masalasi alohida o‘rin egallaydi [2]. Ushbu nazariy qarashlar ota-onalikka tayyorlikni o‘rganishda individual psixologik xususiyatlarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, gender xususiyatlarini qat’iy belgilangan tabiiy rollar sifatida emas, balki individual farqlar, ijtimoiy tajriba va madaniy kutilmalar bilan o‘zaro bog‘liq holda baholash maqsadga muvofiqdir.

P. Salovey va J. D. Mayer emotsional intellektni shaxsning emotsional axborotni anglash va undan foydalanish qobiliyatlari bilan bog‘liq psixologik hodisa sifatida izohlaydilar [3]. Emotsional intellektning rivojlanganligi shaxsga o‘z emotsiyalarini anglash va boshqarish, boshqa insonlarning hissiy holatini tushunish hamda shaxslararo munosabatlarda moslashuvchan xulq-atvorni namoyon etishda yordam berishi mumkin. Shu sababli ota-onalikka tayyorlikni diagnostika qilishda emotsional komponentni alohida o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

Yoshlarning ota-onalikka tayyorligini o‘rganishda bo‘lajak turmush o‘rtog‘i, oilaviy hayot va ota-onalik vazifalariga oid kutilmalar ham muhim ahamiyatga ega. Shaxsning bo‘lajak juftiga nisbatan shakllantirgan psixologik, ijtimoiy va ma’naviy kutishlari real hayotdagi munosabatlar bilan keskin farqlangan hollarda oilaviy moslashuv qiyinlashishi mumkin. A. R. Hochschild va A. Machung oilaviy hayotda mehnat taqsimoti, gender rollari va oilaviy majburiyatlarning o‘zaro munosabatlarga ta’sirini tahlil qilganlar [4]. Shu nuqtayi nazardan, ota-onalikka tayyorlikni o‘rganishda nafaqat kelajakdagi farzand obrazi, balki bo‘lajak turmush o‘rtog‘i, oilaviy hayot va ota-onalik vazifalariga oid kutilmalarni ham o‘rganish muhimdir.

G. W. Holden ota-onalikni shaxsiy xususiyatlar, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy ta’sirlar va rivojlanish jarayonlari bilan bog‘liq dinamik hodisa sifatida ko‘rib chiqadi [5]. Demak, yoshlarning ota-onalik pozitsiyasi ular voyaga yetgan oiladagi munosabatlar, tarbiyaviy uslublar va bolalar bilan o‘zaro muloqot tajribasi ta’sirida ham shakllanishi mumkin.

Yoshlarning ota-onalikka psixologik tayyorligini tadqiq etish murakkab va ko‘p komponentli metodologik

yondashuvni talab qiladi. Chunki mazkur hodisa insonning bilimlari, motivlari, emotsional holati, shaxsiy mas'uliyati, ijtimoiy qarashlari va real xulq-atvori bilan birgalikda namoyon bo'ladi. J. W. Creswell va V. L. Plano Clark tomonidan asoslangan aralash tadqiqot metodologiyasi miqdoriy va sifat ma'lumotlarini birlashtirish orqali o'rganilayotgan hodisani kengroq talqin etish imkonini beradi [6]. Kompleks yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u respondentning faqat testdagi ballini emas, balki ushbu ball ortida turgan motiv, qadriyat, emotsional kechinma va hayotiy tajribani ham tushunishga imkon beradi.

Ijtimoiy-psixologik so'rovlar va anketalar ota-onalikka tayyorlikni dastlabki diagnostika qilishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan vositalardan hisoblanadi. R. R. Abidinning ota-onalik stressini baholashga qaratilgan Parenting Stress Index metodikasi ota-onalik faoliyatidagi stress omillarini diagnostika qilish uchun ishlab chiqilgan [7]. Ushbu metodika bevosita farzand tarbiyasi bilan shug'ullanayotgan ota-onalarga mo'ljallangan bo'lib, uni hali farzandli bo'lmagan yoshlarning ota-onalikka tayyorligini to'g'ridan-to'g'ri baholovchi vosita sifatida qo'llash to'g'ri emas. Yoshlar bilan olib boriladigan tadqiqotlarda esa ota-onalik haqidagi tasavvurlar, shaxsiy mas'uliyat, hissiy barqarorlik va kelajakdagi tarbiyaviy vazifalarga munosabatni o'rganadigan moslashtirilgan so'rovnomalardan foydalanish mumkin.

So'rovnoma metodining muhim jihati shundaki, u nisbatan katta respondentlar guruhidan qisqa vaqt ichida standartlashtirilgan ma'lumot olish imkonini beradi. Biroq faqat so'rovnoma bilan cheklanib qolish respondentning chuqur motivlari va ichki kechinmalarini to'liq aniqlash imkonini bermasligi mumkin. Shu sababli ota-onalikka tayyorlikni chuqurroq o'rganishda intervyu va suhbat metodlaridan foydalanish muhimdir [6].

Intervyu va suhbat metodlari respondentning ichki dunyosi, qadriyatlari, kommunikativ ko'nikmalari va ota-onalik roliga bo'lgan motivatsiyasini chuqurroq o'rganishga imkon beradi. Ushbu metodlar orqali yoshlarning farzand ko'rishga bo'lgan munosabati, ota-onalik mas'uliyati haqidagi tasavvurlari, oilaviy hayotdan kutishlari va kelajakdagi tarbiyaviy strategiyalari aniqlanishi mumkin. V. Braun va V. Clarke tomonidan tavsiflangan tematik tahlil metodidan foydalanish respondentlar javoblarida takroran uchraydigan mavzular, qadriyatlar va psixologik mazmunlarni tizimlashtirishga yordam beradi [8].

Fokus-guruh metodi ham ota-onalikka tayyorlikni o'rganishda muhim sifat metodlaridan biridir. D. L. Morgan fokus-guruhlarni guruhiy muloqot orqali sifat ma'lumotlarini olish imkonini beruvchi tadqiqot usuli sifatida tavsiflaydi [9]. Kichik guruhlar doirasidagi muhokamalar yoshlarning farzandli bo'lish motivatsiyasi, ota-onalik haqidagi stereotiplari, gender rollari va oilaviy hayotga oid kutilmalarini aniqlashga imkon beradi. Fokus-guruhning afzalligi shundaki, respondentlar boshqa ishtirokchilarning fikrlarini eshitish jarayonida o'z qarashlarini yanada aniqroq ifodalashi yoki ilgari ochiq aytmagan munosabatlarini bayon qilishi mumkin. Bunday ma'lumotlar keyinchalik psixoprofilaktik va psixokorreksion dasturlarni ishlab chiqishda foydali bo'lishi mumkin [9].

Natijalar. Shuningdek, ota-onalikka tayyorlikni shakllantirishda simulyatsion va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish istiqbolli yo'nalishlardan biri sifatida qaralishi mumkin. J. Blascovich va J. Bailenson tomonidan virtual muhitning inson xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlar va psixologik tajribalarni modellashtirishdagi imkoniyatlari yoritilgan [10]. Mazkur nazariy yondashuv asosida yoshlarning ota-onalik vazifalariga tayyorligini rivojlantirish uchun chaqaloq parvarishi, bola bilan emotsional muloqot, oilaviy nizolarni hal etish hamda mas'uliyatli qaror qabul qilish bilan bog'liq vaziyatlarni virtual muhitda modellashtirish mumkin. Biroq VR texnologiyalarining aynan ota-onalikka psixologik tayyorlikni oshirishdagi samaradorligini aniqlash uchun alohida empirik tadqiqotlar talab etiladi.

Kompleks metodologiyaning muhim jihatlaridan yana biri turli psixodiagnostik vositalar yordamida olingan natijalarni o'zaro taqqoslash va umumlashtirish imkoniyatidir. Jumladan, so'rovnoma natijalarida ota-onalik mas'uliyatini yuqori darajada anglashini bildirgan respondent chuqurlashtirilgan intervyu jarayonida real tarbiyaviy vaziyatlar haqida yetarlicha aniq tasavvurga ega emasligini namoyon qilishi mumkin. Aksincha, standartlashtirilgan testlarda o'rtacha natija ko'rsatgan respondent rolli o'yinlar yoki vaziyatli topshiriqlarda yuqori darajadagi empatiya, moslashuvchanlik va mas'uliyatli xulq-atvorni namoyon etishi ehtimoldan xoli emas. Shu sababli ota-onalikka psixologik tayyorlikni baholashda birgina metod natijalariga tayanishdan ko'ra, miqdoriy va sifat metodlarini uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir [11].

Mazkur masalani tadqiq etishda psixodiagnostik metodikalarning ishonchliligi va validligi alohida e'tibor talab qiladi. Har qanday psixologik test yoki so'rovnoma muayyan nazariy konsepsiya va diagnostik maqsad asosida ishlab chiqiladi. Shu bois ota-onalikka tayyorlikni baholashda foydalaniladigan metodikalarning aynan ushbu psixologik konstruktni o'lchashga mosligi aniqlanishi zarur. Xususan, stress, xavotirlik yoki shaxsiy xususiyatlarni baholashga mo'ljallangan testlar ota-onalikka umumiy tayyorlik darajasini bevosita aniqlab bermaydi. Ular faqat tayyorlikning ayrim tarkibiy qismlari haqida qo'shimcha diagnostik ma'lumot taqdim etishi mumkin.

Proyektiv metodikalardan foydalanishda ham ehtiyotkorlik talab etiladi. Rorshax testi va Tematik Appersepsion Test shaxsning individual psixologik xususiyatlarini o'rganish tarixida muhim o'rin egallagan bo'lsa-da, ularning natijalarini ota-onalikka tayyorlikning bevosita va yetarli ko'rsatkichi sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan asosli emas. Ayniqsa, bunday metodikalarning ayrim talqinlari bo'yicha psixometrik cheklovlar mavjudligi sababli ularni standartlashtirilgan so'rovnomalar, intervyular va xulq-atvorni kuzatish natijalari bilan birgalikda qo'llash maqsadga muvofiqdir [12].

Yoshlarning ota-onalikka psixologik tayyorligini tadqiq etishda ijtimoiy-madaniy omillarni hisobga olish ham muhim ahamiyatga ega. Chunki ota-onalik haqidagi tasavvurlar, farzand tarbiyasiga munosabat, oilaviy mas'uliyat taqsimoti va gender rollari jamiyatning tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlari hamda ijtimoiy me'yorlari bilan uzviy bog'liq. Xususan, O'zbekiston sharoitida oilaviy munosabatlar tizimi, avlodlararo aloqalar, kattalarga hurmat, o'zaro yordam va farzand tarbiyasiga jamoaviy mas'uliyat kabi qadriyatlar yoshlarning kelajakdagi ota-onalik pozitsiyasini shakllantirishga

ta'sir etishi mumkin. Shu sababli xorijiy psixodiagnostik metodikalarni mahalliy sharoitda qo'llashda ularning lingvistik, madaniy va psixometrik mosligini tekshirish zarur.

Ota-onalikka tayyorlikning individual xususiyatlarini o'rganishda yosh, jins, ta'lim darajasi, oilaviy holat, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit va shaxsning avvalgi oilaviy tajribasi kabi omillarni ham e'tiborga olish lozim. Masalan, hali oila qurmagan yoshlarning ota-onalik haqidagi tasavvurlari ko'proq ideal kutilmalar va nazariy bilimlarga asoslanishi mumkin. Oilaviy hayot tajribasiga ega respondentlarda esa ushbu tasavvurlar kundalik majburiyatlar, shaxslararo munosabatlar va amaliy mas'uliyat bilan boyigan bo'lishi ehtimol. Bunday farqlarni aniqlash ota-onalikka tayyorlikni rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik dasturlarni individual ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi.

Shu nuqtayi nazardan, yoshlarning ota-onalikka psixologik tayyorligini tadqiq etishda to'rt komponentli diagnostik modeldan foydalanish taklif etiladi. Mazkur model kognitiv, emotsional, motivatsion-shaxsiy va xulq-atvor-amaliy komponentlarning o'zaro bog'liqligiga asoslanadi.

1-jadval. Yoshlarning ota-onalikka psixologik tayyorligini baholashning taklif etilayotgan diagnostik modeli

Komponentlar	Asosiy diagnostik ko'rsatkichlar	Tavsiya etiladigan metodlar
Kognitiv	Bola rivojlanishi, tarbiya va ota-onalik mas'uliyati haqidagi bilimlar	Bilimlarni baholash testi, anketa, vaziyatli savollar
Emotsional	Empatiya, hissiy barqarorlik, emotsiyalarni boshqarish	Validatsiyalangan emotsional intellekt va stress so'rovnomalari, intervyu
Motivatsion-shaxsiy	Ota-onalik qadriyatlari, motivatsiya, mas'uliyatni qabul qilish	Yarim tuzilmali intervyu, qadriyatlar so'rovnomasi, tugallanmagan jumlalar
Xulq-atvor-amaliy	Muloqot, tarbiyaviy qaror qabul qilish, nizolarni hal etish	Rolli o'yinlar, vaziyatli topshiriqlar, kuzatish, simulyatsiya

Mazkur modelning afzalligi shundaki, u ota-onalikka tayyorlikni faqat shaxsning subyektiv istaklari yoki nazariy bilimlari bilan cheklamaydi. Aksincha, respondentning emotsional resurslari, motivatsiyasi, mas'uliyatga munosabati va real vaziyatlarda namoyon etadigan xulq-atvorini birgalikda tahlil qilishga yo'naltiriladi. Bunda diagnostika natijalari asosida yoshlarning individual psixologik ehtiyojlarini aniqlash, ularga mos maslahat va trening dasturlarini ishlab chiqish mumkin.

Muhokama. Tadqiqotning amaliy ahamiyati, avvalo, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash tizimida psixologik diagnostika va profilaktik faoliyatni takomillashtirish imkoniyatlari bilan belgilanadi. Oliy ta'lim muassasalari, yoshlar bilan ishlovchi tashkilotlar va oilaviy maslahat markazlarida ota-onalikka tayyorlikning asosiy komponentlarini o'rganish orqali psixologik-ma'rifiy mashg'ulotlar, emotsional savodxonlik treninglari, oilaviy muloqot bo'yicha amaliy mashqlar va mas'uliyatli ota-onalik dasturlarini ishlab chiqish mumkin.

Bunda psixodiagnostik tadqiqotlarni amalga oshirishda ishtirokchilarning ixtiyoriy roziligi, shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligi, natijalarning xolis talqin qilinishi va psixologik xavfsizlik tamoyillariga qat'iy rioya etish zarur. Ayniqsa, ota-onalikka tayyorlik darajasining pastligi haqidagi diagnostik xulosa shaxsning kelajakda munosib ota-ona bo'la olmasligini anglatmasligi kerak. Psixologik tayyorlik rivojlantirilishi mumkin bo'lgan dinamik xususiyat sifatida baholanishi maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, yoshlarning ota-onalik roliga psixologik tayyorligini tadqiq etish ko'p komponentli, tizimli va fanlararo metodologiyani talab qiladi. Mazkur jarayonda standartlashtirilgan psixodiagnostik vositalar, sifat tadqiqotlari, intervyu, fokus-guruhlar va amaliy vaziyatlarni modellashtirish metodlarini uyg'unlashtirish o'rganilayotgan hodisaning turli jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Kelgusida taklif etilgan diagnostik modelni empirik sinovdan o'tkazish, uning psixometrik ko'rsatkichlarini aniqlash va O'zbekiston yoshlarining ijtimoiy-madaniy xususiyatlariga moslashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, ota-onalikka tayyorlikni shakllantirishda simulyatsion va VR texnologiyalaridan foydalanish istiqbolli yo'nalishlardan biri sifatida qaralishi mumkin. Virtual reallik yordamida yoshlar chaqaloq parvarishi, bola yig'laganida yoki murakkab emotsional vaziyat yuzaga kelganida qanday harakat qilish kabi holatlarni xavfsiz muhitda mashq qilish imkoniga ega bo'lishlari mumkin. Bunday texnologiyalar nazariy bilimni amaliy tajriba bilan bog'lash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ularning samaradorligini aniqlash uchun maxsus empirik tadqiqotlar o'tkazish zarur.

Kompleks metodologiyaning yana bir muhim jihati turli metodlardan olingan ma'lumotlarni o'zaro taqqoslash imkonini berishidir. Masalan, so'rovnomada yuqori darajadagi ota-onalik tayyorgarligini ko'rsatgan respondent intervyu davomida ota-onalik mas'uliyati haqida yetarli darajada aniq tasavvurga ega emasligi aniqlanishi mumkin. Yoki aksincha, respondent test topshiriqlarida o'rtacha ko'rsatkichlarni namoyon qilgan bo'lsa-da, real hayotiy vaziyatni modellashtirishda yuqori darajadagi empatiya va amaliy ko'nikmalarni namoyon qilishi mumkin. Shu sababli birgina metod natijasiga asoslangan xulosa chiqarishdan ko'ra, turli metodlarning natijalarini kompleks tahlil qilish ilmiy jihatdan asosliroq hisoblanadi.

Xulosa. Yoshlarning ota-onalik roliga psixologik tayyorgarligini o'rganish murakkab va ko'p komponentli psixologik hodisani tadqiq etishni talab qiladi. Ota-onalikka tayyorlik shaxsning faqat farzand ko'rishga bo'lgan istagi yoki oilaviy hayotga umumiy munosabati bilan chegaralanmaydi. U kognitiv bilimlar, emotsional yetuklik, motivatsion-shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy rollarni qabul qilish va amaliy xulq-atvor ko'nikmalarining o'zaro birligi sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot doirasida so'rovnomalar va anketalar yoshlarning ota-onalikka tayyorligi, shaxsiy mas'uliyati va oilaviy hayotga psixologik munosabatini aniqlash uchun muhim vosita sifatida qaraldi. Intervyu va fokus-guruhlar esa

respondentlarning ichki motivlari, qadriyatlari, oilaviy stereotiplari va ota-onalik haqidagi individual qarashlarini chuqurroq ochib berish imkonini beradi. Maxsus psixodiagnostik metodikalar kognitiv, emotsional, motivatsion va ijtimoiy tayyorgarlikni aniqlashga yordam beradi. Proyektiv metodikalar esa shaxsning emotsional holati va ota-onalik roliga oid individual tasavvurlarini qo‘shimcha ravishda o‘rganish imkonini yaratadi.

Shuningdek, simulyatsion va rolli o‘yinlar hamda virtual reallik texnologiyalaridan foydalanish ota-onalikka tayyorgarlikning amaliy komponentini baholash va rivojlantirish uchun istiqbolli imkoniyatlarni taqdim etadi. Bunday metodlar yoshlarni real hayotdagi oilaviy va tarbiyaviy vaziyatlarga oldindan tayyorlash, qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish va murakkab vaziyatlarda emotsional o‘zini boshqarishni mashq qilishga xizmat qilishi mumkin.

Umuman olganda, ota-onalikka psixologik tayyorgarlikni tadqiq etishda aralash metodologiyadan foydalanish eng muhim metodologik tamoyillardan biri sifatida qaraladi. Miqdoriy metodlar umumiy qonuniyatlarni aniqlashga, sifat metodlari esa ushbu qonuniyatlarning psixologik mazmunini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shu bois yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qaratilgan psixologik-pedagogik dasturlarni ishlab chiqishda diagnostik, konsultativ, psixoprofilaktik va trening metodlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Mazkur kompleks yondashuv yoshlarning ota-onalik mas’uliyatini ongli ravishda qabul qilishiga, emotsional va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishiga hamda kelajakdagi oilaviy hayotga yanada puxta tayyorlanishiga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Belsky J. The determinants of parenting: A process model // Child Development. - 1984. - Vol. 55, No. 1. - P. 83–96. - DOI: 10.1111/j.1467-8624.1984.tb00275.x.

[2] Baron-Cohen S. The Essential Difference: Men, Women and the Extreme Male Brain. - London : Allen Lane, 2003.

[3] Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence // Imagination, Cognition and Personality. - 1990. - Vol. 9, No. 3. - P. 185–211. - DOI: 10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG.

[4] Hochschild A. R., Machung A. The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home. - New York : Viking, 1989. - 309 p.

[5] Holden G. W. Parenting: A Dynamic Perspective. - 2nd ed. - Thousand Oaks : SAGE Publications, 2015.

[6] Creswell J. W., Plano Clark V. L. Designing and Conducting Mixed Methods Research. - 3rd ed. - Thousand Oaks : SAGE Publications, 2018. - 492 p.

[7] Abidin R. R. Parenting Stress Index. - 4th ed. - Lutz, FL : Psychological Assessment Resources, 2012.

[8] Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology // Qualitative Research in Psychology. - 2006. - Vol. 3, No. 2. - P. 77–101. - DOI: 10.1191/1478088706qp063oa.

[9] Morgan D. L. Focus Groups as Qualitative Research. - 2nd ed. - Thousand Oaks : SAGE Publications, 1997.

[10] Blascovich J., Bailenson J. Infinite Reality: Avatars, Eternal Life, New Worlds, and the Dawn of the Virtual Revolution. - New York : William Morrow, 2011.

[11] Creswell J. W., Plano Clark V. L. Designing and Conducting Mixed Methods Research. - 3rd ed. - Thousand Oaks : SAGE Publications, 2018. - 492 p.

[12] Lilienfeld S. O., Wood J. M., Garb H. N. The scientific status of projective techniques // Psychological Science in the Public Interest. - 2000. - Vol. 1, No. 2. - P. 27–66. - DOI: 10.1111/1529-1006.002.